

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

**СИСТЕМА ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ:
ДОСВІД МИНУЛОГО – ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ**

до 85-річчя академіка В. І. БОНДАРЯ

Збірник наукових праць

Харків 2023

Корженко А. С. Особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення під час воєнного стану.	369
Мураховець О.М. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі	374
Онишко С.В. Батьківська підтримка дітей з ООП.	379
Семененко-Кожух Ю.В. Методика дистанційної логопедичної корекції афазії.	381
Стадник О. А. Особливості сучасного стану психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивно-ресурсного центру.	387
Субота К.В. Формування мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.	392
Чечко Т.М. Аналіз потреб батьків дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення в інклюзивно-ресурсних центрах.	395
Шевченко С.А. Особливості дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують підлітків з інтелектуальними порушеннями	400
Якуба Л.С. Консультування батьків як засіб створення умов для формування діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку.	402

СУЧАСНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО І БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Бацилєва О. В., Докійчук І. О. Життєстійкість як ресурс особистісного благополуччя в умовах сьогодення.	408
Дармограй І. В. Застосування прийомів здоров'язберігаючих технологій на корекційних заняттях в спеціальній школі.	411
Єна А. О. Створення педагогічної ситуації особистісно-орієнтованого фізичного виховання як провідна психолого-педагогічна умова збереження здоров'я дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.	414
Іванова Л. О. Підтримка психоемоційного стану учнів з інтелектуальними порушеннями під час дистанційного навчання в умовах воєнного стану.	419
Левченко С. Ю. Організація раціонального рухового режиму як провідна психолого-педагогічна умова збереження здоров'я дітей дошкільного віку з ООП.	424
Літвін Ю.Ю. Мнемотаблиці як засіб формування складової структури слова у дітей старшого дошкільного віку із ФФНМ.	429
Новіцька Л. Ф. Шляхи формування здоров'язбережувального освітнього середовища в спеціальній школі.	431
Присяник О.П. Напрямки логопедичної роботи з корекції дисграфії внаслідок порушень мовного аналізу та синтезу.	435
Семотюк Г.Ю. Підтримання працездатності дітей молодшого шкільного віку з ООП у процесі дистанційного навчання засобами рухливих ігор та вправ як засіб формування їх здоров'язбережувальної компетентності.	439
Чугунов Б. В. Вплив використання терапевтичних методів на зменшення	444

Отже, всі ці аспекти підкреслюють важливість відносин між батьками та дітьми у сім'ях, де виховують підлітків з інтелектуальними порушеннями. Дослідження в цій області може надати батькам корисну інформацію та рекомендації щодо того, як краще взаємодіяти із підлітками, як підтримувати їх розвиток та як справлятися з викликами, пов'язаними з вихованням дитини з особливими потребами. Розуміння цієї проблеми покращить якість життя підлітків з інтелектуальними порушеннями, а також сприятиме більш широкому включенню цієї категорії дітей у суспільство.

Література

1. Булгакова О.Ю., Азаріна О.В. Теоретичні основи вивчення дитячо-батьківських стосунків у психологічних дослідженнях, науковий журнал Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, серія психологія, том 31 (170), №3 2020, с.100-105.
2. Докучина Т. О. Особливості розвитку особистості підлітків з інтелектуальними порушеннями. DOI <https://doi.org/10.32782/inclusion/2023.1.5> ORCID ID: 0000-0001-7892-7728
3. Слободяник В.І., Сірко Р.І., Психологічні особливості переживання кризи в підлітковому віці., Наукові дослідження, відкриття та розвиток технологій у сучасній науці, психологічні науки, 19-20 квітня 2019р., с.72-74
4. Яблонська Т.М., дитячо-батьківські взаємини, як чинник розвитку ідентичності дитини., УДК 159.923,с.590-591.

Якуба Л.С.

аспірантка кафедри
психокорекційної педагогіки та реабілітології
УДУ імені Михайла Драгоманова
Викладач кафедри спеціальної педагогіки
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г.С.Сковороди
ORCID iD: 0000-0003-0632-8384

Науковий керівник: Супрун М.О.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної освіти
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського

КОНСУЛЬТУВАННЯ БАТЬКІВ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.

Важливість розвитку комунікативно-мовленнєвої сфери дітей з порушеннями інтелектуального розвитку має велике значення для їх подальшої соціалізації і вимагає як індивідуального, так і комплексного підходу у корекційній роботі. Ранній початок психокорекційних заходів забезпечує

більшу ефективність втручання і вимагає залучення до процесу формування діалогу дитини з ППР як логопеда, так і корекційного педагога олігофренопедагога. Міждисциплінарна взаємодія допомагає досягти максимальних результатів, бо сприяє комплексному впливу на розвиток дитини.

Питання формування компетентності в загальному понятті активно вивчаються на протязі останніх років у всьому світі. Влітку 2001 р. Європейська комісія доручила робочій групі національних експертів визначити поняття «ключової компетенції» та визначити набір таких компетенцій, визнаних усіма країнами ЄС. [6, с. 3] Поняття компетентності трактуються по-різному закордонними дослідниками (Р. Perrenoud , Pascal Sév  rac, F. E. Weinert та інші) , але зміст цього поняття в більшій мірі включає саме використання знання та навичок у життєвих ситуаціях. Найбільш точно, з нашої точки зору, пояснення поняття ми знаходимо у Р. Perrenoud: компетентність – це «...здатність ефективно діяти в певній ситуації, здатність, яка базується на знанні, але не зводиться до нього...».[6, с.3] Отже, питання формування будь-якої компетентності включає не тільки знання та навички, а також і вміння застосовувати їх в певній життєвій ситуації.

За висновком Г.Блеч, розуміння компетентності як інтегрованого результату освіти полягає в тому, що таке досягнення передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, вмінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах [1, с. 30]. Це особливо важливо для формування діалогічної компетентності дошкільника з порушеннями інтелектуального розвитку. Враховуючи такі особливості, як повільні темпи формування комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей цієї категорії, зниженої пізнавальної активності, складнощі перенесення здобутих навичок у нові ситуації та локації, пошук найбільш дієвих методів формування компетентності у сфері діалогу є найактуальнішою проблемою, бо забезпечує розширення можливостей для подальшого розвитку та навчання.

Метою статті є аналіз впливу на формування діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку особливостей комунікації та взаємодії у родинному середовищі та визначення окремих аспектів консультативної роботи спеціального педагога з батьками.

Завданнями дослідження визначено аналіз особливостей комунікації та взаємодії батьків з дитиною з ППР, окреслення окремих аспектів консультативної роботи спеціального педагога у напрямку підвищення компетентності родини з формування діалогічної компетентності дитини дошкільного віку з ППР.

Методи дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної літератури, метод відеоспостереження «PICCOLO», Шкала аналізу дитячо-батьківських відносин.

Порушення інтелектуального розвитку можуть спостерігатися як самотійно, так і в комплексі з іншими – ДЦП, РАС, і в кожному випадку підхід повинен бути індивідуалізований, з врахуванням збережених можливостей

дитини та середовища, у якому вона виховується. Співпраця фахівця з батьками є невід'ємною складовою всього корекційно-розвивального процесу і в кожному випадку має свої особливості.

Оцінка і визначення потреб і здібностей дитини в кожному випадку має індивідуальний результат, і його потрібно узгоджувати з умовами середовища, у якому виховується дитина, в першу чергу, з родинним середовищем. Отже, якщо є можливість - оцінка й спостереження за можливостями та обмеженнями дитини й сім'ї повинна бути проведена в природному для дитини середовищі [2, с.22]. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку можуть мати свої особливості в комунікації, які виникають через обмеження у когнітивних, соціальних та мовленнєвих навичках, і фахівцеві необхідно визначити рівень розвитку комунікації, користування мовленнєвими і немовленнєвими засобами, особливості комунікативної поведінки, та виявити можливі порушення, як мовлення, так і пізнавальних процесів.

Загальний принцип корекційно-абілітаційної роботи - індивідуальний та цільовий підхід, спрямований на розвиток конкретних потреб кожної дитини, що допомагає максимально розкрити її комунікативний потенціал. На всіх етапах роботи доцільне залучення батьків, тому що саме вони володіють знаннями про розвиток своєї дитини, мають унікальний емоційний контакт з нею. У випадку наявності порушень інтелектуального розвитку можна виділити ряд факторів, що створюють умови або перешкоджають формуванню діалогічної компетентності. Більшість цих умов та перешкод з'являються у природному середовищі сім'ї.

Ускладнення у спілкуванні, вибір методів навчання та виховання у родині однозначно впливають на рівень дитячо-батьківських відносин. За результатами дослідження, проведеного на базі центру раннього втручання МДП №23 м. Харкова., а саме вивчення документації, опитувальників та спостереження за взаємодією дітей та батьків, використання відеометоду «PICCOLO» та методики «Шкала дитячо-батьківських відносин» було з'ясовано, що в багатьох випадках наявні порушення взаємодії між батьками та дитиною. У дослідженні прийняли участь 50 родин дітей раннього та дошкільного віку (від 2,5 до 5 років), що мали порушення інтелектуального розвитку. Відмічалася низька поінформованість щодо особливостей здоров'я та розвитку дитини, недостатня взаємність батьків та дитини під час спілкування, недостатня стимуляція розвитку дитини, що не відповідає рівню розвитку та здібностям дитини, спостерігався нестійкий тип емоційних відносин. Результати дослідження представлені у таблиці 1.

Таблиця 1. Результати оцінки дитячо-батьківських відносин.

	Низький рівень	Високий рівень
Поінформованість, щодо особливостей здоров'я та розвитку дитини	43	7
Взаємність батьків та дитини під час спілкування	45	5
Стимуляція розвитку дитини, що відповідає його рівню розвитку та його здібностям	34	16
Розвинення автономності й самостійності дитини	24	26
Емоційний тон стосунків	29	21

Вибір доступних форм та можливих видів взаємодії та співробітництва з батьками залежить від багатьох чинників: насамперед це життєві компетенції батьків, наявний освітній та соціальний рівні, а також важливе значення має бажання родини співпрацювати з фахівцем.

В результаті аналізу проведеної роботи з дітьми дошкільного віку та їх родинами було виокреслено основні аспекти консультативної роботи з батьками:

- Встановлення емоційного контакту та формування довірчих відносин
- З'ясування рівня психолого-педагогічної компетентності батьків та визначення основних напрямів її підвищення
- Робота з запитом батьків, а саме узгодження відповідно до наявних можливостей розвитку дитини і бар'єрів родинного середовища;
- Формування конкретних цілей розвитку діалогу дитини та визначення методів та прийомів, доступних для застосування у родинному середовищі

Існує три фактори, які допомагають залучати батьків до активної участі як в освітньому, так і корекційному процесі: сприятлива атмосфера, постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і фахівцем; сприйняття батьків як колег (на рівних). Тому в першу чергу потрібно налагодити партнерські відносини, що досягається доброзичливим тоном фахівця, активною зацікавленістю в процесі розвитку дитини, здатність показати це, надання необхідної інформації без зайвих подробиць, уникання спеціальної термінології, а також таких слів, як «вада», «дефект», «аномалія».

Для усвідомлення цілей корекційної роботи, активної участі у реалізації індивідуальної програми розвитку навичок діалогічного спілкування необхідне формування адекватного запиту, який би спирався на наявні можливості дитини, та враховував певні бар'єри для її розвитку. Робота над запитом починається під час первинної оцінки з запитання батькам «Що вас турбує зараз? (тобто на момент зустрічі, для з'ясування реальних потреб батьків)». Ще одне обов'язкове запитання – «Що вам або вашій дитині важко робити в повсякденному житті, на що впливає відсутність або недостатність навичок діалогу?». Фахівець у такий ситуації фіксує увагу батьків на труднощах дитини в теперішній час та в їх повсякденному житті. Ця інформація дає розуміння спрямованості подальшої оцінки й формування реального запиту. [2,с.17]

Наступний важливий етап в формуванні запиту – це спостереження разом з батьками за тим, що дитина робить сама, та за тим, що їй ще складно робити. Коментуючи вголос ті факти, що батьки й фахівці спостерігають одночасно, можливо узгодити спільне бачення можливостей та обмежень дитини. Після цього стає можливо зробити висновки щодо побачених фактів, і надати батькам своє професійне бачення ситуації та зони найближчого розвитку дитини. Підсумком зустрічі може бути запитання «Як ви бачите зміни у комунікації дитини найближчим часом?». Відповідь на нього і є фактично тим запитом батьків, з якого розпочнеться розробка індивідуальної програми корекційної роботи.

На що треба звертати увагу у консультуванні під час реалізації цілей індивідуальної програми розвитку:

- при наявності відчуження, ігнорування спроб комунікації дитини варто роз'яснити важливість відповіді на звернення дитини, чому сприяє спільне спостереження та навчання батьків бачення цих спроб;
- на активізацію мовлення дитини на доступному рівні та формування комунікативних актів, в процесі яких батьки здатні підтримати ініціативу, навчити нових стратегій поведінки в діалозі, розширити теми, поступово сприяючи переносу навичок з ситуації на контекст;
- на підтримання ініціативи та самостійності дитини в процесі спілкування, мотивування до продовження діалогу потребує визначення окремих методів та прийомів, які можуть бути застосовані батьками у різних ситуаціях та різному середовищі; підкреслювати важливість переносу навичок в різні контексти та ситуації та навчання батьків засобам підтримки дитини поза заняттями;
- на створенні «ситуацій успіху» при вивченні нових слів, понять, розширенні уявлень, тобто навчання батьків «безоціночного» ставлення до спроб дитини застосовувати нові слова ;
- на цілеспрямованості діяльності батьків та позначення мінімальних досягнень на шляху до мети.

Отже, робота з батьками, з нашої точки зору, забезпечує успіх у формуванні діалогічної компетентності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Родина має широкий арсенал засобів впливу на розвиток комунікації та мовлення, відмінний від того, яким користуються педагоги під час занять. Для забезпечення ефективного формування навичок діалогу необхідний постійний обмін з батьками знаннями про засоби і методи, які можна використовувати в кожному конкретному випадку. Проводячи корекційну роботу, фахівцю варто максимально використовувати доступний потенціал цих засобів, спрямовуючі діяльність батьків таким чином, щоб це дало змогу дитині розширити здатність до побудови діалогу, застосування здобутих вмінь та навичок у життєвих ситуаціях, і таким чином підготувало її до інтегрування у середовище закладу освіти. Перспективою подальших досліджень визначаємо розробку системи методів консультативної роботи, що здатні покращити ефективність залучення батьків до покращення формування діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку.

Література

1. Блеч Г. Компетентностний підхід у навчанні української мови школярів з порушеннями інтелектуального розвитку / Освіта осіб з особливими освітніми потребами: шляхи розбудови. Наук-методичний збірник. Вип.16. Київ, ІСПП ім М.Ярмаченко 2020. С.30-39.
2. Кукуруза А.В. Технологія раннього втручання: принципи, алгоритм, зміст (методичні рекомендації) Харків, 2017, 37 с
3. Практика взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі : метод. посіб. / уклад. : О. В. Коган та ін. Лисичанськ : ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2021. 80 с

4. Рібцун Ю. В. Співпраця вчителя-логопеда з батьками : молодша логопедична група для дітей із ЗНМ . Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання. Київ: ІСПП НАН України, 2011. № 1. С. 33–37
5. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї: навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
6. Key Competencies. A developing concept in general compulsory education. Eurydice. The information network on education in Europe. 2002. 180 с. URL:<http://www.edmide.gr/KEIMENA%20E.U/key%20competences%20Europe>. Pdf